

Особливості лідерського потенціалу сучасної студентської молоді

Ruda N.L. The peculiarities of modern students' leadership potential / N.L. Ruda // Problems of Modern Psychology: Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / edited by S.D.Maksymenko, L.A.Onufriieva. – Issue 25. – Kamianets-Podilsky: Aksioma, 2014. – P. 404-413.

Н.Л. Руда. Особливості лідерського потенціалу сучасної студентської молоді. В статті представлено результати дослідження особливостей прояву лідерського потенціалу у сучасних студентів. Відзначено провідні психологічні проблеми інституту лідерства в Україні та виокремлено такі: проблема ефективності лідерства – визначення психологічних умов, що забезпечують успішність лідерської поведінки; проблема пошуку ефективного лідера і обґрунтування його індивідуальних ресурсів і характеристик, які забезпечать ефективне здійснення лідерства. Розкрито психологічний зміст потенціалу лідерства. Охарактеризовано три підходи до вивчення феномену лідерства у психологічній науці: психоаналітичний, необіхевіоральний, типологічний. Розкрито поняття «лідерська та соціальна обдарованість». Проаналізовано якості успішного лідера, які розглядаються у зарубіжній та вітчизняній науковій літературі. Емпірично досліджено наявність та особливості лідерського потенціалу у сучасних студентів. Доведено, що майже половина сучасної студентської молоді виявляє високий рівень схильності до лідерства як соціально-особистісної компетенції. Зроблено висновки, що найбільш вираженими маркерами лідерського потенціалу сучасної молоді є здатність до заохочення інших до творчого та креативного підходу при вирішенні будь-яких завдань, орієнтація на стратегічне мислення, намагання враховувати індивідуальність інших та прагнення стимулювати інших до найефективнішого виконання діяльності та подолання перешкод заради досягнення мети. Також констатовано, що індивідуальними ресурсами лідерського потенціалу студентів також є прагнення залучати інших до виконання завдань, надаючи їм при цьому чітко окреслену мету; намір організувати групову роботу взаємною таким чином, щоб вона давала максимально ефективний результат; та здатність викликати до себе довіру оточуючих.

Ключові слова: лідерологія, лідер, лідерство, лідерський потенціал, лідерська обдарованість, соціальна обдарованість, креативність, маркери лідерського потенціалу.

Н.Л. Рудая. Особенности лидерского потенциала современной студенческой молодежи. В статье представлены результаты исследования особенностей проявления лидерского потенциала у современных студентов. Выделены основные психологические проблемы института лидерства в Украине: проблема эффективности лидерства – определение условий, обеспечивающих успешность лидерского поведения; проблема поиска эффективного лидера и выделение его индивидуальных ресурсов и характеристик, которые обеспечат успешное осуществление лидерства. Раскрыто психологическое содержание потенциала лидерства. Раскрыты понятия лидерская и социальная одаренность. Проанализированы качества успешного лидера, которые рассматриваются в зарубежной и отечественной научной литературе. Эмпирически исследовано наличие и особенности лидерского потенциала у современных студентов. Выявлено, что почти половина современной студенческой молодежи проявляет высокий уровень склонности к лидерству как социально-личностной компетенции. Сделаны выводы о том, что наиболее выраженными маркерами лидерского потенциала современной молодежи является стремление побуждать других к творческому и креативному подходу при решении проблем, ориентация на стратегическое мышление, желание учитывать индивидуальность других и стремление стимулировать других к максимально эффективному выполнению деятельности и преодолению препятствий ради достижения цели. Также констатировано, что индивидуальными ресурсами лидерского потенциала студентов является их стремление привлекать других к выполнению заданий, предоставляя при этом четкую цель; намерение организовать групповую работу таким образом, чтоб она давала максимально эффективный результат; способность вызывать к себе доверие окружающих.

Ключевые слова: лидерология, лидер, лидерство, лидерский потенциал, лидерская одарённость, социальная одарённость, креативность, маркеры лидерского потенциала.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Радикальні перетворення в політичній та соціальній сферах Української держави загострюють запит на нову генерацію молодих людей, які будуть здатні надати відповідь на гострі запитання сьогодення та зможуть повести за собою великі соціальні групи. Адже саме молоде покоління повинно змінити життя суспільства на краще: молодь – це резерв, здатний реалізувати нову якість керівництва та запропонувати творчі стратегічні рішення важливих для суспільства проблем.

Останні роки наше суспільство неодноразово відчувало розчарування в лідерах. Вони виявлялися неспроможними виконати покладені на них завдання у складних ситуаціях соціальної боротьби. Найчастіше їх звинувачували у заміні суспільно-спря-

мованої орієнтації, якою має керуватися лідер, вузькоособистими інтересами. Тому основні запити дослідників в області лідерства зараз формулюються в двох головних аспектах – це: а) проблема ефективності лідерства – виділення психологічних умов, що забезпечують успішність лідерської поведінки; б) проблема пошуку ефективного лідера і обґрунтування його індивідуальних ресурсів і характеристик, які забезпечать успішне здійснення лідерства.

Отже, реалії сучасного українського суспільства зумовлюють актуальність і своєчасність дослідження лідерського потенціалу сучасної молоді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв’язання цієї проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується запропонована стаття. Власне термін «лідерологія» був запропонований М.Г. Ярошевським у 1978 р. як самостійна галузь психології. Лідерологія (психологія лідерства) – це інтеграційний науковий напрям який, вивчає специфіку соціально-психологічних (когнітивних, емоційних, поведінкових) структур, процесів, механізмів лідерства, результат сукупних психологічних, соціологічних, політологічних, філософських досліджень феномена лідерства.

Психологія лідерства фокусується на особистості лідера, його послідовниках, групі, ситуативних характеристиках, їх різних комбінаціях.

Лідерство ми розуміємо як суб’єктивну здатність, готовність та вміння впливати на групу, яка визнає авторитет та легітимність такого керівництва. Але лідерство не завжди має яскравий вияв. Потенціал лідерства, з психологічної точки зору, є сукупністю якостей, які вказують на здатність особистості спонукати інших діяти, надихаючи і запевняючи людей в тому, що обраний курс дій є правильним.

Найбільш поширеними є три підходи до вивчення лідерства. Перший з них пов’язаний із психоаналітичною орієнтацією – акцентуванням неминучого елемента перверзійності або компенсаторності у прагненні до лідерства (З. Фрейд, Ф. Булліт, А. Адлер, Дж. Барбер, К. Хорні, Г. Лассуелл, А. Джордж, Е. Фромм, Т. Адорно, А. Кемпінський, А. Ноймайр, Б. Карпман, Т. Шибутані, А. Белкін). Другий підхід пов’язаний із необіхевіоральною традицією – розробкою моделей поведінки відомих політичних лідерів (Дж. Рейзер, О.Холсті, Дж. Розенау). Третій підхід – типологічний, ґрунтується на розробці різноманітних типологій лідерства (Де Рівер, Дж. Барбер, М. Драйвер) [1, 6].

Джозеф Кенджемі і Казимир Ковальські наводять результати дослідження особливостей поведінки 100 діючих керівників вищої ланки. Вони виявили низки лідерських якостей, які є притаманними всім успішним лідерам: 1) Здатність до екстраполяції. 2) Здатність до розробки декількох проблем одночасно. 3) Стійкість у ситуації невизначеності. 4) Розуміння. 5) Здатність брати керування на себе. 6) Наполегливість. 7) Здатність до співробітництва. 8) Ініціативність. 9) Енергійність. 10) Здатність робити ставку на інших. 11) Сензитивність. 12) Ідентифікація себе зі справою. 13) Здатність до співчуття. 14) Зацікавленість у зростанні організації, а не у власній кар'єрі. 15) Незалежність. 16) Гнучкість. 17) Стійкість до стресу. 18) Наявність мети. 19) Керівництво спільнотою. 20) Почуття гумору. 21) Цілісність особистісного ідеалу [3].

В.О. Татенко виділяє такі критерії оцінки лідерства:

1. Прагнення вести за собою.
 2. Мотивація першості. Для того, щоб стати лідером, не достатньо прагнути бути першим. Першість передбачає кращі, ніж в інших, життєві результати, що є наслідком зусиль людини, які демонструють її професіоналізм, компетентність, здібності, таланти та інші видатні якості.
 3. Впливовість. По-перше, це людина, яка наділена певною владою. По-друге, впливовість цієї людини не отримана ззовні (державою чи суспільством), а здобута самостійно.
 4. Зануреність і закоханість у свою справу. Лідер вміє витримати межу між своїм покликанням і різними захопленнями. Для лідера «мотив діяльності відповідає самій діяльності».
 5. Компетентність і креативність. Лідером стає людина, яка добре розуміється на своїй справі і використовує творчий підхід у вирішенні проблемних питань та ситуацій.
 6. Психологічна надійність – здатність підтримувати необхідний рівень «Я хочу», «Я можу» і «Я повинен» в різних особливо напружених ситуаціях життєдіяльності.
 7. Адекватна самооцінка і саморегуляція. Лідерів в більшості випадків поєднують високий рівень домагань, висока самооцінка з високою вимогливістю до себе і до всього, що стосується групових цінностей та цілей.
 8. Самовдосконалення. Справжній лідер хоче вчитися, набувати досвіду, вдосконалювати свої вміння і навички [5, С.12– 14].
- Спираючись на поняття лідерства, Е. Богардус пропонує термін «лідерська обдарованість» [7]. Її розуміння зводиться до сукупності природних, соціальних та духовних характеристик,

які дають можливість підкоряти своїй волі людські спільноти (Р. Трайс, А. Бейєр, К. Клейн, Р. Хауз). Згідно даних Є.І. Власової, соціально обдарований індивід повинен бути соціально зорієнтованим і мати добре розвинуті здібності соціального проектування й управління. Перша характеристика виявляється в соціальному інтересі, який змушує людину відмовитися від егоїстичних цілей заради цілей спільноти, друга – «відповідає» за виробку стратегії взаємодії в конкретній ситуації, а третя – забезпечує самоконтроль, відповідальну поведінку, а також організуючий вплив на інших (тактовність і вимогливість) [2].

Зауважимо, що лідерська обдарованість може так і залишитися на потенційному рівні. Каталізатором її вияву стає певна ситуація, що сприяє переходу лідерської обдарованості від латентної форми до її реалізації, прояву у моделях поведінки, які характеризуються цілеспрямованістю та захопленістю політичних лідерів вирішенням проблеми. У цьому аспекті наголошується на ролі концепції ситуаціонізму у вияві потенціалу особистості (У.Томас, К.Левін, Р.Росс, Р.Нисбетт, К.А.Абульханова-Славська, А.В.Брушлинський, Н.Б.Михайлова, В.А. Роменець, М.М. Слюсаревський).

Формулювання мети статті (постановка завдання). Метою експериментального дослідження стало з'ясування наявності лідерського потенціалу та особливостей його прояву у сучасній студентській молоді.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Для діагностики особливостей лідерського потенціалу студентської молоді було використано «Мультифакторний опитувальник лідерства» (В. Bass, В. Avolio) [1]. Методика містить сім шкал, серед яких: «Вплив», «Вміння надихати», «Інтелектуальна стимуляція», «Індивідуальний підхід», «Мотивація», «Управління», «Надання самостійності». Максимальний бал за кожною шкалою дорівнює 12 балів. Для встановлення статистично значущих відмінностей застосовано Т-критерій Стьюдента. У дослідженні взяли участь студенти 3-4 курсів гуманітарного факультету.

Аналіз отриманих емпіричних даних свідчить про те, що 48 % досліджуваних виявили високий рівень схильності до лідерства як соціально-особистісної компетенції. Інші 52 % студентів можна віднести до тих, хто на середньому рівні виявляє лідерський потенціал (46 %) або не мають такого потенціалу взагалі (6 %).

Подальша логіка інтерпретування результатів дослідження вимагала аналізу особливостей складових компонентів прояву

лідерства у двох вибірках: тих, хто характеризується високим лідерським потенціалом (група «лідерів», та тих, в кого він не виявлений (група «не лідерів»).

Розподіл рангових місць за всіма шкалами у групі лідерів представлено таким чином: 1 рангове місце посіли такі складові лідерства як «Мотивація» та «Управління» (9,1 бала), на 2-му ранговому місці – «Вміння надихати» (8,7 б.), третє місце посіла здатність «Індивідуальний підхід» (8,6 б.), четверте «Інтелектуальна стимуляція» (8,5 б.), п'яте – «Вплив» (8,4 б.), останнє рангове місце посіла шкала «Надання самостійності» (7,7 б.). Зауважимо, що переважна більшість цих шкал (крім останньої) знаходяться в діапазоні від 9,4 бала до 8,4, що свідчить про відсутність суттєвих відмінностей в ступені їхнього вияву – всі вони виявляються на високому рівні.

У другій групі студентів (які не виявили лідерського потенціалу) зафіксований такий розподіл за шкалами: на першому ранговому місці – шкала «Управління» (7,5 балів). Це так само як і в студентів-лідерів. Але вияв цієї здібності у досліджуваних другої групи не такий інтенсивний. До того ж він не поєднується зі здатністю до мотивування інших – як у студентів 1-ї групи. На другому ранговому місці відразу три якості «Вплив» «Мотивація», «Вміння надихати» (7,0 б.). Третє місце посіла якість «Надання самостійності» (6,9 б.), четверте – «Індивідуальний підхід» (6,8 б.), останнє – «Інтелектуальна стимуляція» (5,9 б.).

Серед семи складових лідерського потенціалу молоді найбільшу статистично значущу розбіжність зафіксовано за шкалою «Інтелектуальна стимуляція» ($t = 4,573, p \leq 0,01$). Так, у групі «лідерів» середній показник за цією шкалою становить 8,5 балів (високий рівень вияву), тоді як в групі «не лідерів» – лише 5,9 балів (середній рівень вияву). Отже, можемо констатувати, що ті особи, які виявляють лідерський потенціал, інтенсивно зорієнтовані на заохочення інших до творчого та креативного підходу при вирішенні будь-яких завдань. При цьому вони готові створювати в групі демократичну атмосферу, яка сприяє можливості творчої самореалізації членів групи. Тоді як ті особи, які увійшли до другої групи («не лідери»), лише на середньому рівні прагнуть спонукати інших до пошуку нестандартних, оригінальних шляхів вирішення проблеми, та не зацікавлені в творчому зростанні людей, які їх оточують.

Отже, можемо констатувати, що креативність та орієнтація на стратегічне мислення є маркером лідерського потенціалу, притаманного сучасній молоді.

Також суттєві статистичні відмінності між досліджуваними вибірками встановлено за шкалою «Індивідуальний підхід» ($t =$

4,247, $p \leq 0,01$). Так, у першій групі середній показник за цією шкалою становить 8,6 балів (високий рівень вияву), тоді як у другій групі – 6,8 балів (середній рівень вияву). Отже, можемо констатувати, що особи з високим лідерським потенціалом у стосунках з іншими надзвичайно зацікавлені у визнанні їхньої індивідуальності та зорієнтовані на встановленні індивідуального підходу до них. Тоді як у досліджуваних другій групі бажання побудувати стосунки з оточуючими із урахуванням їхньої індивідуальності спостерігається лише на середньому рівні.

Тому, можна зауважити, що ще однією специфічною ознакою лідерського потенціалу особистості є орієнтація за врахування індивідуальності інших у стосунках з ними.

Як свідчать отримані експериментальні дані, вагомим показником лідерського потенціалу сучасної молоді є й «Вміння надихати», адже за цією шкалою також встановлені вагомі статистично значущі відмінності ($t = 3,223$, $p \leq 0,01$). Знов-таки у першій групі цей показник перевищує аналогічний показник у другій групі (відповідно: 8,7 б. та 7,0 б.). Отже, здатність стимулювати інших до діяльності та подолання перешкод на шляху досягнення мети є надійною ознакою лідерського потенціалу.

Деяко менші, але все ж таки статистично значущі відмінності між двома вибірками встановлено також за шкалою «Мотивація» ($t = 2,888$, $p \leq 0,05$). У групі лідерів її показник дорівнює 9,1 бал (високий рівень прояву), а в групі «не лідерів» – 7 балів (середній рівень прояву). Вияв такої складової лідерства як мотивування, доводить, що студенти, які мають високий лідерський потенціал, схильні мотивувати людей на досягнення мети. Вони здатні бачити образ майбутнього очікуваного результату, чітко його уявляють та здатні довести його до інших членів групи, визначаючи при цьому критерії досягнення мети. Водночас, інша група досліджуваних, які не мають схильності до лідерства, виявляють значно менше уваги до мотивування інших на виконання справи.

Отже, можемо констатувати, що людина, яка схильна до лідерства, сама захоплена справою, відчуває здорову, позитивну напругу, доки не доведе справу до кінця, знаходиться у певному емоційно збудженому стані, який К.Левін позначав як «мотиваційне поле» [4]. А також при цьому, лідер прагне залучати до розв'язання будь-якої проблеми й інших людей. Він має намір мотивувати інших на вирішення завдань.

За шкалою «Управління» також встановлені статистично значущі відмінності ($t = 2,812$, $p \leq 0,05$) між досліджуваними вибірками. Можна стверджувати, що особи з лідерським потенціалом

лом керують процесом досягнення цілей таким чином, що перш за все прагнуть налагодити групову роботу максимально ефективно. Тоді як ті особи, які не мають лідерського потенціалу, у процесі керівництва не спрямовані на організацію ефективної групової взаємодії.

Ще одна шкала «Вплив» засвідчила наявність статистично значущих відмінностей у вияві лідерського потенціалу ($t = 2,609$, $p \leq 0,05$). Отже, суттєвою ознакою лідерства є здатність сформувати довіру до себе та виступати авторитетом при необхідності транслювати свої ідеї.

Слід зауважити, що за шкалою «Надання самостійності» не встановлено статистичних відмінностей між групами студентів з наявним лідерським потенціалом та без нього (7,7 б. та 6,9 б. відповідно). Це дає підстави зазначити, що цей показник не є маркером лідерського потенціалу особистості.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок з цього напрямку. Аналіз складових лідерського потенціалу у групах студентів з інтенсивно вираженим лідерським потенціалом та таких, що його не мають, засвідчив наступне. Найбільші статистично значущі розбіжності зафіксовано за показниками «Інтелектуальна стимуляція», «Індивідуальний підхід» та «Вміння надихати». Отже, найбільш яскравими маркерами лідерського потенціалу у студентському віці є здатність до заохочення інших до творчого та креативного підходу при вирішенні будь-яких завдань, орієнтація на стратегічне мислення, намагання враховувати індивідуальність інших та прагнення стимулювати інших до найефективнішого виконання діяльності та подолання перешкод заради досягнення мети.

Деякі менші статистичні відмінності виявилися за шкалами «Мотивація», «Управління» та «Вплив». Це дає підстави констатувати, що індивідуальними ресурсами лідерського потенціалу сучасних студентів також є прагнення залучати інших до виконання завдань, надаючи їм при цьому чітко окреслену мету; намір організувати групову працю взаємною таким чином, щоб вона давала максимально ефективний результат; та здатність викликати до себе довіру оточуючих, впливаючи на них завдяки власному авторитету.

Перспективи подальших досліджень вбачаються у необхідності поглиблення вивчення специфіки лідерського потенціалу студентства в умовах соціально-політичної трансформації українського суспільства. Також необхідно спрямувати дослідження на розробку цілеспрямованої системи роботи щодо активізації прояву лідерського потенціалу сучасної молоді.

Список використаних джерел

1. Бендас Т.В. Психология лидерства: Учебное пособие / Т.В. Бендас. – СПб.: Питер, 2009. – 448 с.
2. Власова Е.И. Ключевые проблемы и перспективы исследования социальной одарённости // Единый портал пермского образования, 2007: [Электронный ресурс] – Режим доступа. – URL: <http://permedu.ru/Pages=24236>.
3. Ковальски К. Лидерство. Психологические проблемы в бизнесе / К. Ковальски, Дж. Кенджеми. – М.: Феникс (Дубна), 2000. – 176 с.
4. Левин К. Теория поля в социальных науках / К.Левин. – СПб.: Речь, 2000. – 368 с.
5. Татенко В.О. Лідер ХХІ / LIDER ХХІ. Соціально психологічні студії / В.О. Татенко. – К.: Видав. дім «Корпорація», 2004. – 198 с.
6. Шалагинова Я.В. Психология лидерства / Я.В. Шалагинова. – СПб.: Речь, 2007. – 494 с.
7. Bogardus E. The Development of Sociological Thought. N. Y., 1960. – 689 p.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Bendas T.V. Psihologija liderstva: Uchebnoe posobie / T.V. Bendas. – SPb.: Piter, 2009. – 448 s.
2. Vlasova E.I. Kljuhevye problemy i perspektivy issledovanija social'noj odarjonnosti // Edinyj portal permskogo obrazovanija, 2007: [Jelektronnyj resurs] – Rezhim dostupa. – URL: <http://permedu.ru/Pages=24236>.
3. Koval'ski K. Liderstvo. Psihologicheskie problemy v biznese / K. Koval'ski, Dzh. Kendzhemi. – M.: Feniks (Dubna), 2000. – 176 s.
4. Levin K. Teorija polja v social'nyh naukah / K.Levin. – SPb.: Rech', 2000. – 368 s.
5. Tatenko V.O. Lider HHI / LIDER HHI. Social'no psihologichni studii' / V.O. Tatenko. – K.: Vydav. dim «Korporacija», 2004. – 198 s.
6. Shalaginova Ja.V. Psihologija liderstva / Ja.V. Shalaginova. – SPb.: Rech', 2007. – 494 s.
7. Bogardus E. The Development of Sociological Thought. N. Y., 1960. – 689 p.

N.L. Ruda. The peculiarities of modern students' leadership potential.
The article is aimed at presenting the results of studies concerning the manifestations of leadership potential of today's students. The basic psychological problems in the Leadership Institute of Ukraine were identified:

the problem of leadership effectiveness – definition of conditions for successful leadership behavior; the difficulties in finding an effective leader and in pointing out his individual resources and characteristics that provide the successful accomplishment of leadership. The psychological content of leadership potential was defined. The concepts of leadership and social giftedness were determined. The qualities of a successful leader that are considered by the foreign and Ukrainian scientific literature were analyzed.

The results of the empirical investigation of the presence and characteristics of leadership potential of today's students proved that almost half of modern college students shows a high level of propensity to leadership as a socio-personal competence. Consequently, the most vivid markers of leadership potential of today's youth are the desire to encourage others to creativity and creative approach to solving problems, the focus on strategic thinking, a willingness to appreciate the individuality of others and the desire to encourage others to maximize the effective implementation of activities and overcoming obstacles in order to achieve purpose. It was also stated that the individual resources of students' leadership potential are their desire to attract others to perform tasks, while providing a clear goal; intention to organize a group work so that it may give the most effective results; ability to elicit the confidence of others.

Key words: liderology, leader, leadership, leadership potential, leadership talent, social genius, leadership potential markers.

Отримано: 15.08.2014 р.

УДК 159.923.2

О.В. Савченко

savchenko.elena.v@gmail.com

КОМПЕТЕНТНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ НА КОГНІТИВНОМУ РІВНІ

Savchenko O.V. The competence of a personality at the cognitive level / O.V. Savchenko // Problems of Modern Psychology: Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostiuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / edited by S.D.Maksymenko, L.A.Onufrieva. – Issue 25. – Kamianets-Podilsky: Aksioma, 2014. – P. 413-427.

О.В. Савченко. Компетентність особистості на когнітивному рівні. В статті запроваджено підхід, що аналізує компетентність особистості через категорію індивідуального досвіду. Автор визначає компетентність особистості як складне інтегративне утворення зрілої психіки, що має